DOĞAN AVCIOĞLU VE TÜRKİYE ÇALIŞANLAR PARTİSİ GİRİŞİMİ

27 Ocak 2026

Yıldırım Koç

Yön Dergisi'nin ilk sayısı 20 Aralık 1961 tarihinde yayımlandı. *Yön*'ün 27 Aralık 1961 tarihli ikinci sayısında, Türkiye Çalışanlar Partisi adıyla bir partinin kurulma çalışmalarından söz ediliyordu. Doğan Avcıoğlu, 13 Şubat 1961 tarihinde kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin sendikacıların yönetiminde başarısızlıkla boğuştuğu birinci döneminde (Mehmet Ali Aybar'ın 9 Şubat 1962 günü genel başkanlığı kabulüyle başlayan ikinci dönem öncesinde), Ankara'da bir işçi partisinin kurulması çalışmalarında yer aldı. Böylece, *Yön Dergisi*, Türkiye Çalışanlar Partisi ve bu projenin sonlanması sonrasında 18 Aralık 1962 tarihinde kurulacak olan Sosyalist Kültür Derneği, bir bütünlük oluşturacak ve iktidara yürüme sürecinde işçiler arasında kitle tabanı ve aydın desteği sağlayacaktı.

13 Şubat 1961 tarihinde İstanbul'da Türkiye İşçi Partisi'ni kuranlar, Türk-İş'e bağlı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde örgütlü bazı sendikaların yöneticileriydi. Türk-İş genel merkezi ile İstanbul İşçi Sendikaları Birliği arasında bir rekabet ve uyumsuzluk vardı. Nitekim, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 1962 yılında lağvedilerek yerine Türk-İş İstanbul 1. Bölge Temsilciliği kuruldu.

Türk-İş'in genel merkez yöneticileri, İstanbul sendikacılarının yönettiği TİP'in karşısında bir işçi partisi kurma eğilimindeydi. Türk-İş yönetim kadrolarının bu eğilimi ile Doğan Avcıoğlu'nun işçiler arasında etkili olma çabaları örtüştü ve ortaya Türkiye Çalışanlar Partisi girişimi çıktı. *Yön Bildirisi*'ni bazı sendika yöneticilerinin imzalamış olması, Doğan Avcıoğlu'nu umutlandırmış olmalıdır.

1961 yılı sonundan itibaren gündeme getirilen Türkiye Çalışanlar Partisi projesi, TİP'in başına (TKP üyeleri) Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren ve Nihat Sargın'ın geçmesiyle Türk-İş yöneticileri tarafından önce savsaklandı, sonra sona erdirildi. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği yöneticilerinin yönettiği TİP'i dengelemek için Türk-İş yöneticilerinin yönettiği bir işçi partisine ihtiyaç vardı. TİP'in yönetiminin değişmesiyle birlikte bu ihtiyaç ortadan kalktı.

Türk-İş'te Partileşme Eğilimi

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 1948 yılında kuruldu. Birlik, daha sonraki yıllarda diğer bölgelerde birliklerin ve federasyonların kurulmasında öncülük etti, bir konfederasyonun yokluğunda fiilen bu rolü üstlendi. 1952 yılında Türk-İş'in kurulmasında da önemli bir rol oynadı. Ancak daha sonraki yıllarda, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile üyesi bulunduğu Türk-İş arasında belirli bir rekabet yaşandı.

13 Şubat 1961 tarihinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı bazı sendikaların genel başkanları Türkiye İşçi Partisi'ni kurdular. Türk-İş'in 1957-1960 dönemi genel başkanı Nuri Beşer ve 1960 yılında genel başkan seçilen Seyfi Demirsoy, kendilerine önerilmesine karşın, TİP kurucusu olmadılar. Genel Sekreter Halil Tunç, TİP'in kurulmasından 10 gün kadar önce, kurulacak partiyle hiçbir ilişkilerinin olmayacağını açıkladı. TİP, işçilerden ve aydınlardan kopuk bir sendikacılar partisi olarak doğdu ve 9 Şubat 1962 tarihinde M.A.Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesine kadarki dönemde başarısız kaldı. Bu arada, 31 Aralık 1961 tarihinde, Türkiye tarihinin o zamana kadarki en büyük işçi mitingi olan Saraçhane Mitingi, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği tarafından düzenlendi. *Yön*'ün ilk sayısı 20 Aralık 1961 günü yayımlandı. Türkiye Çalışanlar Partisi tartışmaları da *Yön*'ün 27 Aralık 1961 günlü sayısında yer aldı.

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin TİP girişiminin başarısız kaldığı ve ancak Saraçhane Mitinginin başarılı olduğu günlerde, Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy yeni bir parti kurma girişimini gündeme getirdi. Bu süreçte, Seyfi Demirsoy'un özellikle *Yön* çevresiyle, Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal ile yakın ilişkileri vardı. Sadun Aren de *Yön* bildirisini imzalamıştı ve kurulacak parti çalışmalarına katılıyordu.

Yön'ün Çalışmaları

Türk-İş'in parti kurma girişimi *Yön*'de ilk olarak "Çalışanların Partisi" başlıklı imzasız bir yazıyla (27.12.1961) tartışmaya açıldı. Bu yazıda özellikle önemli olan bölüm, TİP'in yaptığı hataya düşülmemesi ve aydınlarla yakın ilişki kurulması uyarısıydı:

"Genel seçimler ve partilerin işçi liderler ile işçi meselelerine karşı tutumları eninde sonunda bir İşçi Partisi kurmak zorunluğunu ortaya çıkardı. Gerçekten, seçimlere katılan partilerden hiçbiri işçi adaylarına listelerinde pek yer vermedi. Yeni Meclislerde eski meclislerdekinden çok daha az sayıda işçi milletvekili vardır. Kaderlerini bu partilere bağlayan işçiler ve onları bu yolda yürümeğe sevk eden liderler, işçi menfaatlerini ön plana alacak bir parti kurulmadıkça diğer partilerin işçi menfaatlerini ve haklarını istendiği şekilde ele almayacaklarını son seçimlerde iyice anladı.

"Daha Anayasa uyarınca kurulması gereken birtakım kurullara ait kanun tekliflerinin sözü edilmezken, çeşitli menfaat gruplarının kendi çıkarları için yeni yeni kanun tekliflerini Meclis'e getirmeğe başladıkları görüldü. Mecliste, kollektif akit mecburiyeti, Sendikalar Kanunu, İş Kanunu ve grev serbestisi ile ilgili birtakım konulara kimse ilişmek istemiyordu...

"Pasif de olsa mukavemet hareketleri, sakal grevi, açlık grevi, sessiz yürüyüş şeklinde yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. İşçi hareketleri artık şuur kazanıyordu.

"Bu şartlar altında, uzun yıllar işçiye beklemesini tavsiye etmiş olan işçi liderlerinin işçi sınıfına karşı daha fazla hareketsiz kalması beklenemezdi.

"Hele Türkiye İşçi Partisi'nin başkansız ve teşkilatsız ve sözde bir teşkilat olarak kalmasından sonra, bu partiyi kurmuş olanlarla fikir birliği yapamayan bazı liderler Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Seyfi Demirsoy'un başkanlığında Sosyal Güvenlik Partisi adında yeni bir parti kurmak için çalışmalara başladı. Seyfi Demirsoy'un sendikacılıkta tecrübeli ve işçi liderleri arasında ciddi olarak tanındığını bilenler, kendisinin Türk-İş Başkanı olması dolayısıyla işçi üzerindeki manevi nüfuzunu da hesaba katarak partinin kısa zamanda kurulacağını umuyorlar...

"Sosyal Güvenlik Partisinin kurulduktan sonra yaşayıp yaşayamayacağını elbette zaman gösterecektir. Fakat gerek Türkiye İşçi Partisinin, gerekse ondan önceki işçi partilerinin kuruluşundaki hatalar tekrarlanacak olursa, Sosyal Güvenlik Partisinin de kısa zamanda yok olup gideceğini şimdiden söylemek pekala mümkündür. Sosyal Güvenlik Partisi kurucuları ile işçi liderlerinin büyük bir kısmı işçi olarak düşünmeyi ve işçi olarak hareket etmeyi bilmemektedir. Bunlar işçi hareketinin gayesi ve hedefleri ile metotları hakkında tam bir bilgiye sahip değildir. Bu yüzden de bütün düşündükleri sendikacılık alanında faaliyetlerini politika alanına aktarmaktan ibarettir. Yani kurulacak olan Sosyal Güvenlik Partisi sendikaların isteyip de bir türlü elde edemedikleri grev, kollektif akit, İş Kanununun kapsamının genişletilmesi gibi birtakım isteklerini bu kere sendikalar yerine bu parti kanalı ile duyurmaya çalışacaklardır. Parti kurucuları işsizliğin neden ileri geldiğini, grev, kollektif akit gibi işçi haklarının neden bir türlü kabul edilmediğini araştırıp ona göre hal çareleri bulmayı, mücadele yollarının ve metotlarının neler olması gerektiğini ciddi olarak incelemek lüzumunu duymamaktadır.

"Böylece, belki bir kısım işçilerin üye olacakları bir parti kurulacak, fakat bu parti işçi menfaatlerinin korunması ve yeni hakların elde edilmesi, işçilerin bugünkü şikayet konularını ortadan kaldıracak bir düzenin kurulması yolunda adım atamayacak bir teşkilat olmaktan ileri gidemeyecektir. Bizde sendikalar da, şekilde kalan teşkilatlardır. Üye sendikasına karşı, sendika da üyesine karşı ödevlerini tam olarak yerine getirmez. Sosyal mücadele sendikaların ele almadıkları bir konudur. Sosyal Güvenlik Partisi de sendikalar gibi hareket ederse, faydasız bir teşkilat haline gelecektir. Bunun için işçi liderlerinin çok dikkatli olmaları, işçi haklarının ve sosyal güvenliğin yalnız işçilerden değil, fakat işçi dostu aydınlarla işbirliği yapacak aydınları ve bütün emekçileri içine alan bir parti tarafından savunulabileceği unutulmamalıdır. Çünkü ancak aydınlarla işbirliği halinde partiyi bir fikri temel ve fikir düzeni üstüne kurmak mümkündür ki, bunlar olmadıkça herhangi bir partinin uzun zaman yaşaması, diğer partilerden gelecek çeşitli tertiplere karşı koyabilmesi ve başarısızlıklara dayanması imkansızdır. İşçi Partisi, ilk adımda fikir işçilerini de saflarında toplamaya ve sempatilerini kazanmaya çalışmalıdır." (*Yön,* 27.12.1961;18)

Yön'ün 31 Aralık 1961 günü İstanbul İşçi Sendikaları Birliği tarafından düzenlenen Saraçhane Mitinginin değerlendirildiği yazısının sonunda şöyle deniliyordu:

"Şimdi işçi liderlerinin önünde çok önemli bir mesele vardır: İstanbul'da yapılan ve yurdun çeşitli merkezlerinden sayısız sendika temsilcilerinin ve işçi gruplarının katıldığı ve başarılı sayılabilecek bu ilk toplu hareketten sonra, bu ayın ilk yarısında toplanacak olan Türk-İş Temsilciler Meclisinde işçi hareketinin yollarını iyice seçmek gerekmektedir.

"Aksi takdirde, bu çeşit mitingler birbirini kovalayacak, fakat yine de işçi hakları elde edilemeyecektir. Bu konuda işçi liderlerine ve Temsilciler Meclisine katılacak üyelere düşen büyük ödev budur. İşçilere yetkili hükümet adamları gibi yıllardan beri itidal ve sabır tavsiye eden liderler, bu tutumlarının fayda sağlamadığını artık görmüşlerdir. Bunlar işçi arasındaki itibarlarını zedelememek için büyük ümitlerle bağlandıkları

partilerden de yavaş yavaş çekilmeğe başlamışlardır. Mesela, resmen açıklanmamış olmakla beraber Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy ve Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası Başkanı Bahir Ersoy CHP'den çekildiklerini partinin bağlı bulundukları ocaklarına bildirmişlerdir. Bu hareket her iki lider için de işçilik şuurunun gelişmesi bakımından şüphesiz kendi lehlerinedir. Fakat asıl mesele liderlerin bundan sonra, işçi hareketine iyi bir yön çizip, bu yolda çalışmaları ve korkusuzca mücadele ederek, işçinin önünde olduklarını göstermek ve ona örnek olmaktır." (Yön, 3.1.1962;4-5)

Mehmet Ali Aybar, bu süreçte Şevket Süreyya Aydemir'in çok aktif olduğunu ileri sürüyordu: "Gerçekten de Şevket Süreyya Aydemir, TİP'i yok varsayan başyazılar kaleme alıyor, Çalışanlar Partisi'nin bir an önce kurulmasını istiyordu. (*Vatan*,6/9 Haziran 1962)" (Mehmet Ali Aybar, *TİP Tarihi,* C.1, BDS Yay., İstanbul, 1988;220)

Türk-İş Yetkili Organlarındaki Tartışmalar

1962 yılı Ocak ayının ilk günlerinde, kurulması düşünülen partinin genel başkanlığı için Orhan Tuna'nın adı geçmeye başladı: "Partilerden ümidi kesen sendika liderleri, esasen çoktan beri parti kurmak hususunda kararlıdır. Partiye, işçilerden başka, aydınların geniş ölçüde katılması sağlanacak. Başkanlığa büyük bir ihtimalle Profesör Orhan Tuna getirilecek. Parti, sosyal ve iktisadi alanda reformları ve yapıcı bir devletçilik anlayışını savunacak, yeni siyasi teşekkülün ismi Sosyal Güvenlik Partisi olacak. Fakat bu ismi beğenmeyip, Çalışanlar Partisi, İşçi ve Köylü Partisi isimlerini ileri sürenler de var." (*Yön*, 10.1.1962, s.8)

Türk-İş'in yetkili organlarında bir parti kurma konusundaki ilk ciddi tartışma 15 Ocak 1962 günü başlayan Mümessiller Heyeti toplantısında yapıldı.

Türk-İş Ana Tüzüğüne göre (M.11), Mümessiller Heyeti, Konfederasyon'a bağlı birlik, federasyon ve sendika başkanlarından oluşuyor ve normal olarak yılda bir defa toplanıyordu. Mümessiller Heyeti tavsiyelerde bulunabiliyor ve belirli koşulların yerine gelmesi durumunda, genel kurulun olağanüstü olarak toplanmasına karar verebiliyordu.

Türk-İş İcra Heyeti tarafından 15 Ocak 1962 günü başlayan Mümessiller Heyeti toplantısına sunulan raporda siyasal partilerin sendikacıları basamak yapmalarından yakınılıyordu: "Teessürle arz etmek mecburiyetindeyiz ki, şimdiye kadar olduğu gibi, işçi arkadaşlarımız ve sendika liderleri seçimlerde basamak yapılmış; isimleri etrafında siyasi partilerce geniş yayınlar ve yankılar yapılan işçi adayları adeta seçilmemesinin temini için listelerin sonuna doğru itilmiştir." (Türk-İş, *Mümessiller Heyeti Tutanakları*, 1962;21,Çoğaltma).

Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, Mümessiller Heyeti toplantısı açış konuşmasında şunları belirtti:

"Memleketimizde 15 Ekim 1961'de yapılan milletvekili ve senatör seçimlerinin neticeleri hepimizce malum olmakla beraber, bir noktaya tekrar dikkatinizi çekmek isterim. 620'ye yakın üyesi bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde işçi olarak sadece 2 değerli arkadaşımız bulunmaktadır. Siyasi partilerimiz; Milli Birlik Komitesince teşekkül ettirilen Kurucu Meclis'e tarafımızdan gönderilen temsilci miktarı kadar dahi azanın girmemesinde ittifak etmişler ve hatta direnmişlerdir. Bu hal bizi üzmekle beraber, bizlerin bir siyasi fikir, daha açık bir tabirle, yeni bir siyasi parti etrafında toplanmamızın gerektiği hakikatini gösterme yönünden bugünkü siyasi parti idarecilerine teşekkür etmeyi gerektirmektedir." (Türk-İş,1962;2)

Tartışmalar sırasında söz alan Ziya Hepbir, işçilerin bir işçi partisinde birleşmelerini savundu; ancak bu konudaki 41. madde engeline dikkati çekti. Tüzüğün 41. maddesi şöyleydi: "Türk-İş kademelerinde vazife almış olan sendikacılar, siyasi parti seçimlerinde, dini ve ticari gayeler için, Türk-İş'teki unvan ve salahiyetlerini kullanamazlar, aynı zamanda siyasi teşekküllerde vazife alamazlar ve unvanlarını propaganda vasıtası yapamazlar, Yaptıkları takdirde Konfederasyon'daki vazifelerinden müstafi sayılırlar." Z.Hepbir, 13 Şubat 1961 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'ni kuran İstanbul İşçi Sendikaları Birliği üyesi sendikaların yöneticilerinin Konfederasyon Ana Tüzüğünün 41. maddesi hükmünü ihlal ettiğini ve bu nedenle Konfederasyon'daki görevlerinin düşmesi gerektiğini de belirterek, şunları söyledi:

"Türk-İş Ana Nizamnamesinin 41. maddesine göre Türk-İş kademelerinde vazife almış olan sendikacılar siyasi seçimlerde Türk-İş'teki unvanını ve salahiyetlerini kullanamazlar. Aynı zamanda siyasi teşekküllerde vazife alamazlar ve unvanlarını propaganda mevzuu yapamazlar. Bunu yaparlarsa Konfederasyondaki vazifelerinden müstafi sayılırlar. Genel kurulda bu madde vazedildi ve yemin ettik. İşçi arkadaşların hak ve menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyecek, dedik. İstanbul'da İşçi Sendikaları Birliği Genel Kurulu toplandı. Bu üçüncü maddeyi tekrar ele aldık ve arkadaşlar anlayış göstererek ayrıldılar. Bunu Konfederasyon'a da ilettik. Konfederasyon İdare Heyeti toplandı. 41. maddeyi Danıştay'a sordular. Şurayı Devlet, vatandaşla hükümet arasında çıkan ihtilafları kotarmaya bakar. Yoksa, birinci tefsir mercii değildir. Fakat hangi düşünce ile sordular, bilmiyoruz. Danıştay vazifesi olmadığını bildirdiler. Biz Konfederasyon'a, İstanbul'daki hadiseler malum, ne oluyoruz, diye sorduk. Konfederasyon, 41. maddenin tatbikini sağlayacağız, dediler. Bugün burada maalesef 41. maddenin tatbik edilmediğini gördük. Arkadaşlar, idareciler Ana Nizamnameyi çiğnerler, İcra Heyeti de bunları idare ederse, hepimiz ne olur, dedikten sonra, Yeni İstanbul Gazetesini protesto ederek cevap verdik." (Türk-İş,1962;39)

Tutanaklarda bundan sonra konuşmalar özetlenmiştir.

Ziya Hepbir, "Demokratik sosyalizmi anlatarak övdü. Komünizmi lanetledi. Partilere çattı ve işçinin bir işçi partisi çatısı altında toplanmasının elzem olduğunu belirtti. 41. maddenin ölü madde olarak ilan edilmesini istedi."

Ethem Ezgü de işçilerin tek bir parti çatısı altında toplanmasını savundu; "seçimlerin neticelerinden bahsederek, kendisi de dahil olmak üzere politikacıların pisliklerinin kurbanı olduklarını beyanla, bundan böyle tek bir parti çatısı altında toplanmanın lüzumunu anlattı. (...) Parlamentoda işçinin temsilcisinin çoğalmasını istedi." (Türk-İş,1962;43)

Mehmet Alpdündar da benzer görüşler ileri sürdü; "partilerin, politika bezirganlarının işçiye karşı seçimlerde tutumunu ve seçimden sonraki tutumlarını anlattı. İşçinin kendi kendini kurtarması için ne lazımsa onu yapmanın elzem olduğunu beyan etti." (Türk-İş,1962;43)

Bu tartışmalardan sonra bu konularda bir önerge verildi. Tutanakta bu gelişme şöyle anlatılmaktadır:

"Divana verilen 72 imzalı takrir okundu. Takrirde, mevcut siyasi partilerden tamamıyla ümidini kesen işçi kütlemiz, bütünü ile aynı ideal ve prensiplere bağlı bir tek partinin çatısı altında bulunmaya artık karar vermiş bulunmaktadır; ancak, bu davranışımızı önleyici kesin hükmü bulunan Türk-İş Ana Tüzüğünün 41. maddesinin öncelikle halli gerekmektedir; hukuki kaidelere riayete ve mevcut şartlara uydukları nispetle değer hükmü taşırlar; bu sebeple, sosyal ve ekonomik şartların bu maddenin vazedildiğinden bugüne kadar tamamı ile değiştiği ve yüksek meclisin, umumi temayülü göz önüne alarak, mezkur 41. maddenin tatbik mahiyeti kalmayan ölü madde olarak ilan edilmesini teklif ediyorum, demektedir.

"Celal Beyaz, hürriyetlere mâni olan bir madde olduğundan ölü madde olarak ilanını talep etti. Aleyhinde konuşacak çıkmadı. Ahmet Aras, zaten maddenin 1957'den beri salahiyetli şahıslar tarafından çiğnendiğini belirterek, ölü madde olarak ilanına lüzum görmüyorum, dedi. İdare Heyeti adına Asutay, maddenin ölü madde olarak ilanı lazım gelen mücbirleri izah etti. Takrir reye sunuldu. Ölü madde olarak ilan edilmesi 141 reyle kabul edildi." (Türk-İş,1962;44)

Bu karar Türk-İş Ana Tüzüğü'ne aykırıydı. Tüzük'te Mümessiller Heyeti'ne Tüzüğün bir maddesini "ölü madde" olarak kabul etme ve işlevsiz kılma yetkisi verilmemişti. Bu girişim sonrasında bir siyasal parti kurulmuş ve Türk-İş yöneticileri bu partide görev almış olsalardı, açılacak bir dava ile bu madde işletilebilirdi.

Mustafa Ertuğrul yaptığı konuşmada, "siyasi topluluklardan, partilerden bahsederek, kendi işçi kardeşlerimizi destekleyelim, başkalarından bize fayda yok," dedi. (Türk-İş,1962;51)

Kenan Durukan ise parti girişimine karşı çıktı. K.Durukan, "siyasi parti kurma teklifini tenkit etti; mali sıkıntıdan bahsederken büyük imkanlar isteyen particilik nasıl bağdaşabilir," dedi. (Türk-İş,1962;52)

Seyfi Demirsoy, bu tartışmalara şu şekilde yanıt verdi:

"Şimdi, çeşitli partilere mensupsunuz, ben size söyleyeyim. Bir Halk Partili işçiye Demokrat Partisi'ne, Adalet Partisi'ne rey verdirebilir misiniz? Verdirmek kudretinde misiniz? Değil. Bir Adalet Partili işçiye Cumhuriyet Halk Partisi'ne rey verdirebilir misiniz? Verdiremezsiniz ve siyaset o kadar hassastır ki, ver, dedin,

şu partiyi destekle, dediğin anda sendikacılık orada tükenmiştir; acze düşer, kuvvetsizliğe düşer ve yapamadık, der.

*"Biz seçimlerde, buna rey ver, demedik. Hiçbir meydanda nutuk çekmedik. Hatta seçim günü rey bile vermedik. Çektik, gittik Yunanistan'a. Yapamazdık. Çünkü yaptık mı, bu işin neticesi gelmelidir. O kuvveti görmedik kendimizde. Konfederasyon Başkanı, İcra Heyeti şu partiye rey vereceksin, dediği halde, o zaman Konfederasyon Başkanının, İcra Heyetinin, sendika başkanının durumu ne olur efkarı umumiye nezdinde? İşte onun için uğraşıyoruz. Kendi siyasi hedefimizde tek bir siyasi kuvvet olabilmek için uğraşıyoruz." (*Türk-İş,1962;61)

Bu dönemde işçilerin büyük bir bölümü, 27 Mayıs İhtilali ile devrilen Demokrat Parti'yi destekliyordu. Mümessiller Heyeti'nde alınan bu karar, işyerlerindeki işçilerin genel bir eğiliminin değil, 15 Ekim 1961 seçimlerinde belirli siyasal partilerden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmeyi umut eden sendikacıların bu siyasal partilere tepkilerinin sonucuydu.

Yön Dergisi bu gelişmeleri şöyle değerlendiriyordu:

"Seyfi Demirsoy, sendikaların yüzde 80'inden fazlasının, yeni partiye katılma fikrini benimsediğini söylüyor. Teksif'in popüler başkanı Bahir Ersoy ise, daha ihtiyatlı bir dille konuşmayı tercih ediyor. Geçen yıl kurulan Türkiye İşçi Partisinin, yeni partiye katılmakta güçlük çıkarmayacağı görüşü, sendika liderlerine hakim. Bununla beraber yeni partinin kuruluşunu önlemeye çalışan manevralar eksik değil. Partilerde aktif görev alanların Türk-İş yöneticiler kadrosundan çıkarılması ve sendikaya politika sokulmaması prensipleri, yeni partiyi sabote etmek isteyenlerin ellerindeki belli başlı kozu teşkil ediyor. İlk mesele, aylardır sendikaları ilgilendirmiş, neticede gerekli kararın Türk-İş Yönetim Kurulunca alınması ve Temsilciler Meclisine getirilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştı. Şimdi meselenin Konfederasyonun olağanüstü bir kongresine götürülmesini sağlayacak ortamın yaratılmasına çalışılıyor. Eski Türk-İş'in Başkanı ve Zonguldak A.P. milletvekili Nuri Beşer'i tekrar Konfederasyonun başında görmek isteyenler, bunun için uğraşıyor.

"CHP'li işçiler ise, sendikaya politika bulaşır endişesiyle, İşçi Partisi konusunun kuliste bile ele alınmasını önlemeye kararlı görünüyor. AP taraftarları da aynı taktiğe baş vuruyor. Fakat bu çelmeler, kuvvetli bir işçi partisinin doğmasını kolay kolay önleyemeyecektir. İsmi henüz kesin şekilde bilinmeyen büyük işçi partisi, akademisyenleri, gazetecileri ve belki de bazı politikacıları bir araya getiren geniş bir kurucu kadrosuyla pek yakında siyaset meydanına çıkacaktır. Başkanlık için en kuvvetli aday Prof.Orhan Tuna. Sendika liderlerinden birinin, mesela Seyfi Demirsoy'un başkanlığa getirilmesi fikrini savunanlar da eksik değil. Fakat Demirsoy, Genel Sekreterlikten yukarı çıkmak istemiyor.

*"Yeni parti, müsait bir zamanda doğmaktadır. İşçi kitlesi, menfaatlerinin en iyi kendi partisi tarafından savunulabileceğini anlamaya başlamıştır. Fakat partinin geleceği, her şeyden önce, işçilerin dışında geniş bir çalışanlar grubunu toplayabilmekte ve bugünün Türkiye'sinin ihtiyaçlarına cevap verecek bir programla ortaya çıkmakta göstereceği başarıya bağlı." (Yön,*17.1.1962;5-6)

Partinin Kuruluş Çalışmaları

Yahya Kanbolat, Metin Toker'in de *Akis Dergisi* aracılığıyla bu girişimi desteklediğini belirtiyor ve tüzük ve program hazırlama sürecine katılanlar arasında Sadun Aren, Sina Pamukçu, Türkkaya Ataöv ve Kemal Sülker'i sayıyordu. (Kanbolat, Y., *Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar*, Bayır Yay., Hatay, 1979;26)

Aziz Çelik, *Milliyet*'e dayanarak, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin program ve tüzüğünü hazırlamak için oluşturulan komitede Seyfi Demirsoy, Muammer Aksoy, Doğan Avcıoğlu, Bahri Savcı, Sadun Aren ve Mümtaz Soysal'ın yer aldığını belirtmektedir. Aziz Çelik'in çalışmasında başka hiçbir kaynakta bulunmayan Türkiye Çalışanlar Partisi Programı taslağı da yer almaktadır. (Aziz Çelik, "Sınıf ile Devlet Arasında Bir Tereddüdün Öyküsü: Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi-1962", Besime Şen – Ali Ekber Doğan (ed.), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, dipnot Yay., Ankara, 2010;156-162)

Partinin kuruluş çalışmaları sürecinde *Yön*'ü çıkaran kadronun etkili olması nedeniyle, *Yön Dergisi*'nde bu gelişmeler ayrıntılı olarak ve teşvik edici bir biçimde aktarılıyordu:

"Yeni partinin kurulmasında en aktif rolü oynayan sendikacılar, yeni partinin geleceğini parlak görmektedir. Söylediklerine göre, 300 sendika başkanından 270'i yeni partiye katılmaya karar vermiştir. Bahir Ersoy, İbrahim Denizcier, Celal Beyaz, Ziya Hepbir, Sabri Tığlı, Burhanettin Asutay, Tekin Çullu, Hasan Karaömer gibi birçok tanınmış sendikacı, yeni partinin kurucuları arasına girmeye hazırdır. Meşhur

sendikacılardan nazlananların başında Toleyis Başkanı CKMP'li İsmail Aras gelmektedir. İsmail Aras, faydasız bulduğu için, yeni bir parti kurulmasının aleyhinde olduğunu söylüyordu. Eski işçi milletvekili İsmail İnan ise, işçi muhiti ile ilgisini kestiğinden dolayı, çalışmaların dışında kaldı. AP Genel İdare Kurulu üyesi, eski Türk-İş Başkanı Nuri Beşer'in yeni parti ile ilgilenmesi de, ne bekleniyor ne de kimse tarafından isteniyordu.

"Ankara'daki gayretler daha çok mevcut İşçi Partisiyle, yeni kurulacak parti etrafında döndü. Türkiye İşçi Partisi (TİP) liderleri, bir parti varken, yeni parti kurmanın hem lüzumsuz hem de işçi sınıfını parçalayan zararlı bir hareket olduğunu ileri sürdüler. Yeni partiyi kurmaya hazırlananların tezi ise şudur: 'TİP gelişmemiş, yalnızca bir iki ilde birkaç yüz kişilik bir işçi topluluğunu ancak toplayabilmiştir. Sonra maksat münhasıran işçileri toplamaktan ibaret değildir. Gaye, bütün çalışanlara açık, kuvvetli aydın kadrosuna sahip, sosyalist bir parti kurmaktır. Ancak böyle bir partinin, günün meselelerine ayak uydurmayan muhafazakâr büyük partilerin yanında başarı sağlama şansı yoktur. TİP, talihsiz bir deneme olmuştur. Türkiye İşçi Partisi'nin yapacağı iş, yeni partiye katılmaktır.' Fakat TİP liderleri şimdilik bu birleşmeye yanaşmamaktadır. Fakat eninde sonunda Türkiye İşçi Partisi'nin yeni partiye katılması beklenmektedir.

"Sendika liderleri kendi aralarında anlaşmaya çalışırlarken, siyasi partiler anlaşmaları önlemek çabası içindedir. Yeni bir parti kurulması fikri, mevcut partilerin en solunda bulunduğu sanılan CHP'de endişeyle karşılandı. Başbakan İnönü'nün, Türk-İş Temsilciler Meclisinde konuşmayı kabul etmesinde, bazı CHP idarecilerinin duydukları endişenin payı olsa gerektir. Şimdiye kadar ondan daha ileri bir parti mevcut bulunmadığı için, istemeye istemeye Cumhuriyet Halk Partisine giden aydın çevrelerin oyları, işçi oylarıyla birlikte CHP'den kaçabilecektir. CHP'nin şu sıralarda kriz içinde bulunması, yeni partiden duyulan endişeleri daha da artırmaktadır. Diğer partiler de, işçi oylarını kaybetmekten endişelidir. Bu sebeple yeni partinin kuruluşunu önlemek maksadını güden teşebbüsler hız kazanmıştır. İşçi liderlerinin sırtının sıvazlanması, işçi meselelerinde çok ileri sayılabilecek beyanlarda bulunulması, sendikalarda az çok nüfuzlu partililerin seferber olması, yeni bir parti kurmanın güçlüklerinin belirtilmesi bu yüzdendir. Her parti kuruluşunda görülen yakıştırmalar piyasadadır: 'Muvazaa efendim, CHP'nin oyunu bu. Yok efendim, bu AP'nin tertibi; CHP'deki sol eğilimlileri ayırarak, koalisyondan İnönü grubunu attıracak,' gibi sözler sık sık işitilmeye başlanmıştır.

"Bütün bunlar, beklenen olaylardır. Türkiye'de, başlangıçta çok kalabalık bir seçmen kitlesi çekmese bile, bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek, bu yüzden de saygı ve sevgi toplayacak sağlam şekilde gelişecek bir sosyalist parti kurmak için şartlar hazırdır. Her geçen gün, sosyalist partisinin şanslarını arttıracaktır. Bu sebeple, telaşa kapılmadan partiyi en sağlam şekilde kurmaya çalışmalı, aceleden kaçınmalıdır." (Yön, 24.1.1962;6)

Bu günlerde Seyfi Demirsoy imzasıyla yayınlanan bir bildiride, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin 20 Şubat 1962 günü kurulacağı belirtildi. (Aybar,1988;193)

9 Şubat 1962 tarihinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı bazı sendikaların genel başkanları tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin kurucular kurulu genel başkanlığa kamuoyunda sosyalist kimliğiyle bilinen Mehmet Ali Aybar'ı getirdi. TİP ciddi bir toparlanma sürecine girdi.

Bu dönemde *Yön Dergisi*'nin milliyetçi demokratik sosyalist çizgisi daha belirgin oldu. Özellikle Doğan Avcıoğlu ve Şevket Süreyya Aydemir'in sosyalizmi savunan yazıları, *Yön Bildirisi*'nde yazılanlardan farklı bir çizgi yaratmaya başladı. Tabanı büyük çoğunlukla Demokrat Partili olan Türk-İş yöneticilerinin bu işbirliğinden beklentileri azalmaya başlamış olsa gerektir.

Diğer taraftan, Türkiye Çalışanlar Partisi'ni kurma niyeti ve girişimi bile, belirli çevrelerde gereken etkiyi yaratmış, mevcut siyasal partilerle Türk-İş arasındaki ilişkileri güçlendirmişti. Türk-İş, parti kurma tehdidini kullanarak ve ancak "partilerüstü kalarak" hem kendi tabanından kopmamak, hem de etkili olmak gibi bir çizgiye oturdu.

Nitekim, parti konusunun daha ilk tartışma gündemine girdiği 15 Ocak 1962 Mümessiller Heyeti toplantısına Başbakan İsmet İnönü katıldı. Türk-İş'in ve bağlı sendikaların Hükümetle olan ilişkilerinde karşılaşılan sorunların çözülmesi amacıyla da, Hükümet temsilcileriyle birincisi 9.8.1962 ve ikincisi 18-19.9.1962 tarihlerinde gerçekleşen düzenli toplantılar yapılmaya ve bunlardan sonuç alınmaya başlandı. 1962 yılı Şubat ve Mart aylarında parti kurma çalışmaları ciddi bir biçimde sürdürüldü. Ancak burada dikkati çeken nokta, bu çalışmaların sendikalara ve tabana yayılması değil, yalnızca program ve tüzük hazırlamakla sınırlı tutulmasıydı.

Yön, Şubat ayı sonlarında gelişmeleri şöyle özetliyordu:

"Kuruluş fikri bir iki ay önce ortaya atılan Türkiye Çalışanlar Partisi'nin hazırlıkları bir hayli ilerlemiştir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Seyfi Demirsoy'un başkanlığında zaman zaman toplantılar

yapan işçi liderleri, Partinin programını tekrar tekrar gözden geçirmekte, tüzüğün esaslarını tesbit etmektedirler. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan ve programla tüzük aşağı yukarı yirmi kişilik bir hazırlama komitesinin tasvibinden geçtikten sonra, kurucular heyeti toplanacak ve Parti resmen ilan edilecektir.

"Türkiye Çalışanlar Partisi kurucuları, partilerinin sadece üç beş kişinin eseri olmasını istememekte ve mesela Demokrat Parti'nin kuruluş devresinde yaratılan 'kurucular saltanatı'nı canlandırmaktan kaçınmaktadırlar. Bunun içindir ki, kuruluş günü kesin olarak kararlaştırılınca, Türkiye'nin her tarafında bulunan iki yüz kadar işçi lideri Ankara'ya çağrılacak ve kuruculuk şerefi böylece çok geniş bir kütle tarafından paylaşılmış olacaktır.

"Üzerinde çalışılan program, yeni Anayasada teminat altına alınmış olan işçi haklarını daha teferruatlı olarak belirtmekte, bunların gerçekleşmesi için ne gibi sosyal ve iktisadi tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle dikkat edilen nokta, 'işçi' deyiminin en geniş şekliyle anlaşılması ve Partinin bütün kol ve fikir işçilerini, yani hayatlarını kendi emekleriyle kazananları içine alabilmesidir. Bu sebeple Partinin adı tespit edilirken, Türkiye'de henüz dar anlamıyla benimsenmiş olan 'işçi' deyimi kullanılmamış, bunun yerine daha geniş bir deyim olan 'çalışanlar' üzerinde mutabakata varılmıştır. Böylece, bütün kol ve fikir işçilerini, çiftçileri, küçük esnafı parti bünyesi içinde toplamak mümkün olacaktır. Partinin programı, bütün çalışanların uzun vadeli menfaatlerini geniş bir devletçilik sisteminde gördüğünü de açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, Türkiye Çalışanlar Partisinin devletçilik anlayışı, Avrupa sosyalist partilerinin doktrin anlayışına yaklaşmakta, hatta memleketin kalkınmasında devletçiliği rasyonel bir metot kabul ederek sosyalist düşünceye bazı yenilikler getirmektedir.

"Parti tüzüğünün hazırlanışında, teşkilattaki en büyük dayanağın yine de işçi kütlesi olacağı unutulmamaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'de yerleşmiş olan parti kuruluş tarzından esaslı şekilde bir ayrılık göstermemekle birlikte, parti tüzüğü, işçi sendikalarının temsiline önem vermekte, partinin muhtelif kademelerindeki kurullarında sendikalı üyelerin çoğunlukta bulunmasını sağlayacak hükümler getirmektedir. Böylece, Türkiye'deki sosyal kuvvetlerin en iyi teşkilatlanmışı olan işçi kütlesinin Türkiye Çalışanlar Partisi'nin belkemiğini teşkil etmesi ve disiplinli bir parti bünyesi meydana getirmesi sağlanmaktadır. Bu disiplinli kütle etrafında, yazar, düşünür, üniversite öğretmeni gibi zümrelerin de toplanmasıyla, Türkiye Çalışanlar Partisinin şimdiye kadar alışılmamış bir parti manzarası göstereceği muhakkaktır. İlk defa olarak, disiplinli bir doktrin partisinden bahsetmek mümkün olacaktır. Sendikalarla parti bünyesi arasındaki irtibatın muhafazası bakımından, Türk mevzuatının müsaadesi nispetinde, İngiliz İşçi Partisinin örneği takip edilmektedir.

"Türkiye Çalışanlar Partisinin başkanlığı için henüz kesin bir isim tespit edilmiş değildir. İleri sosyal görüşleri ve siyasi mazisinin temizliği bakımından senatör ve eski İzmir valisi Burhanettin Uluç üzerinde durulmaktadır." (Yön, 28.2.1962, s.5-6)

Anlaşıldığı kadarıyla, Seyfi Demirsoy aydınlarla yapılan tüzük ve program hazırlık toplantılarında onlara büyük umutlar veriyordu. İşçi sınıfıyla ve sendikacılıkla başka hiçbir ciddi ilişkisi olmayan aydınlar da, aldıkları cesaretle, İngiliz İşçi Partisi'nin oluşumuna benzer bir süreç yaşadıklarını zannetmeye başlıyorlar ve programı milliyetçi demokratik sosyalist bir çizgide biçimlendiriyorlardı. Ancak herhalde bu toplantılardaki tüm tartışmalar, başta CHP ve AP olmak üzere, çok çeşitli yerlere gidiyor, ama bir türlü Türk-İş'e bağlı sendikalara, şubelere ve işyerlerindeki işçilere ulaştırılmıyordu. Bu dönemde Türk-İş'in bu konuyu bağlı sendikalarla, şubelerle ve üye tabanıyla tartıştığına ilişkin hiçbir belge bulunmamaktadır. Bu dönemde *Türk-İş Dergisi* de yayımlanmıyordu.

Bu hava içinde Özkal Yici, *Yön*'ün 7 Mart 1962 tarihli sayısında yayınlanan "Türkiye İşçi Partililere Açık Mektup" yazısında şöyle diyordu: "Biz, kurulmasına çabalanan yeni partinin, demokratik düzene girişimizden bu yana kurulan diğer partiler gibi bir parti olmayacağına inanıyoruz. Çünkü o, bizim anladığımız manada gerçek işçinin, üretim araçlarına sahip olamadığından emeğini satarak geçinen bütün çalışanların partisi olma çabasındadır. Siyasi olmaktan çok iktisadi bir doktrin partisi, bir ekol olma yolundadır." (*Yön,*7.3.1962;2)

Yön, 21 Mart 1962 tarihli sayısında, parti kurma hazırlıklarının tamamlandığını açıklıyordu:

"Parti tüzüğünün ve doktrin temelini teşkil edecek olan programın ön hazırlıkları geçen hafta içinde bitmiştir. Tüzük ve program, maddeler halinde hazırdır. Şimdi, bunların çoğaltılmasına ve kurucu olabilecek kimselere dağıtılmasına sıra gelmiştir. Henüz bir 'taslak' mahiyetini taşıyan ve kurucuların ilk toplantılarında kesinleşecek olan program, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin doktrinini, şimdiye kadar hiçbir Türk partisinde görülmemiş bir açıklık ve kesinlikle ortaya koymaktadır. Programa göre, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin amacı, 'çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkanları yaratmak,

çalışanların haklarını korumak, sosyal adalet ve demokrasi içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirmektir.' Parti, Anayasanın 'İktisadi ve Sosyal Haklar' bölümünden kuvvet aldığını açıkça ilan etmektedir.

"Türkiye Çalışanlar Partisi, yine şimdiye kadar hiçbir partinin yapmadığı bir açıklıkla devletçiliğini belirtmek niyetindedir. Bu bakımdan, hazırlanan taslaktaki şu madde ilgi çekicidir: 'Türkiye Çalışanlar Partisi devletçidir; hızlı kalkınmanın, çalışan kütleleri sefalete sürüklemeden, sosyal adalet ve demokrasi içinde gerçekleşmesi imkanını ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur. Türkiye Çalışanlar Partisi, geniş ölçüde özel teşebbüse dayanacak bir kalkınma politikasının, memlekette hâkim olan şartlar içinde, ister istemez büyük sosyal farklılaşmalara yol açacağına, toplumdaki huzursuzluğu arttıracağına ve sonunda devleti özel menfaatlerin savunuculuğuna sürükleyerek demokrasiyi tehlikeye düşüreceğine inanır.'

"Parti programı, bundan sonra, devletçilik anlayışı ve devletçiliğin imkanları üzerinde uzun boylu durmakta, sosyal politika, eğitim ve sağlık alanlarında halkçı bir görüşün nasıl uygulanabileceğini belirtmektedir. Bu esasların, yalnız işçi kütlelerini değil, ileri ve devletçi tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri Parti bünyesinde bir araya getireceği umulmaktadır." (Yön, 21.3.1962;4)

Parti Kurulmadı

Ancak bu umulanlar gerçekleşmedi ve Türkiye Çalışanlar Partisi kurulmadı. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, *Vatan Gazetesi*'nde 30.8.1962 günü yayımlanan açıklamasında, Türkiye Çalışanlar Partisi girişiminden vazgeçildiğini duyurdu: "Çalışanlar Partisi'ni kurmak üzere teşebbüse geçmiştik. Bundan maksadımız sendikaların yanı başında emekçilerin haklarını siyasî alanda da korumaktı. Fakat bir işçi partisi kurulduğundan ve emekçilerin hakları bu teşekkül içinde korunacağından, bu teşebbüsümüzden vazgeçmiş bulunuyoruz. İşçi Partisi'nin bu boşluğu doldurmaması halinde böyle bir partinin kurulmasından bahsedilir." (Nihat Sargın, *TİP'li Yıllar, 1961-1971, Anılar-Belgeler II,* Felis Yayınevi, İstanbul,2001;1094)

Nebil Varuy, partinin kurulmamasını sendikacılar açısından "acı bir yenilgi" olarak değerlendirmektedir: "Çalışanlar Partisi daha kurulmadan yok olup gitmiştir. Türk-İş liderleri için Çalışanlar Partisi girişiminin başarısızlığı politik açıdan acı bir yenilgi olmuştur." (Nebil Varuy, *Türkiye İşçi Partisi, Olaylar-Belgeler-Yorumlar, 1961-1971,* Sosyal Tarih Yay., İstanbul,2010;61; ayrıca bkz. Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi, 1961-1971*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İst., 2002;84-87) Halbuki, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin kurulmaması, Türk-İş yöneticileri açısından politik bir yenilgi değil, taktik bir başarıdır.

Bazı araştırmacılar yanlışlıkla Türkiye Çalışanlar Partisi'nin kurulduğunu ileri sürmektedir; ancak bu doğru değildir. Bazı örnekler aşağıda sunulmaktadır:

"Mümtaz Sosyal, Partinin programını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Hatta partinin ismi dahi tespit edilmiştir: Türkiye Çalışanlar Partisi. Nitekim, Parti, 11.2.1961 tarihinde kurulmuştur. Partinin kuruluş toplantılarına üniversite öğretim üyeleri, çok sayıda sendikacı, aydın kişiler katılmışlardır. (...) Netice olarak, Türkiye Çalışanlar Partisi, kuruluşundan hemen bir ay sonra, 7.3.1961 tarihinde (Merkezi Ankara'da bulunan Sosyalist Partiye iltihak kararı vererek) infisah etmiştir." (Sedat Ağralı, *Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı*, İstanbul, 1967;110-111).

"Türk işçi hareketinin meydana getirdiği bir parti olarak kurulması düşünülen siyasi parti TİP'ten bir yıl sonra (11.1.1962) Türkiye Çalışanlar Partisi adı altında kurulmuşsa da bu parti de (...) işçi sınıfının temsilcisi vasfını kazanamamıştır." (Gülten Kutal, *Teşkilatlanma Sorunları ve Başlıca Faaliyetleri Açısından Türkiye'de İşçi Sendikacılığı (1960-1968)***,** İ.Ü.İktisat Fakültesi Yay.No. 393, İstanbul, 1977; 222)

"Netice olarak, Türkiye İşçi Partisi ile birleşmeye muvaffak olamayan Çalışanlar Partisi 7.3.1962 tarihinde kendini fesh etmiştir." (Ömer Karahasan, *Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası*, Z.M.-İş Yay., Ankara, 1978;641.)

Bu arada, Türk-İş, yurdun çeşitli bölgelerinde bölge temsilcilikleri kurmak amacıyla, üyesi bulunduğu Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan yardım istemişti. Bu proje kabul edildi ve 1 Mart 1962 tarihinden itibaren uygulanmaya başlandı. İlk olarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Beyazıt'ta Rüyam Salonu'nda yapılan toplantıda feshedildi ve yerine Türk-İş 1. Bölge Temsilciliği kuruldu. Mahalli sendika birliklerinin feshedilmesi ve Türk-İş Bölge Temsilciliklerinin kurulması 1962 yılı Mart ve Nisan aylarında tamamlandı. (Ağralı,1967;180-181)

1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu kabul edilerek grev haklı toplu pazarlık düzenine geçildiğinde, Türk-İş bütünlüğü içinde ayrı baş çekme eğiliminde olan eski örgütlenmeler feshedilmiş, Türk-İş'in siyasal partiler karşısında gerektiğinde kullanabileceği bir parti kozunun olduğu gösterilmiş ve Türk-İş'in gücü artırılmış, 27 Mayıs Devrimi sonrasının olağanüstü koşullarında bir denge unsuru olarak genel başkanlık görevine getirilen Seyfi Demirsoy'un genel başkanlığının sürekliliği sağlanmıştı.

Kemal Sülker ve Mehmet Ali Aybar'ın Değerlendirmeleri

Bu süreci yakından izleyen Kemal Sülker'in Türkiye Çalışanlar Partisi'ne ilişkin değerlendirmesi aşağıda sunulmaktadır:

"Çalışanlar Partisi niçin kurulmak istendi, neden kurulamadı? Yakın tarihimizin bu önemli olayı üzerinde durmakta büyük yarar vardır. Kanaatimize göre Çalışanlar Partisi teşebbüsü, bir kısım sendikacılara parti kurmanın güçlüğünü anlatmak isteyenlerce desteklenmiştir. Partinin kurulması güçlükleri deneyle işçilere anlatılacak ve bazı cuntacılar, sendikacıları kendi saflarına çekmeyi başaracaklardı. Ama daima demokratik düzenden yana olan işçiler bu teşebbüsü, gerçekten bir siyasî partiyi kurmak olduğunu kabul ettikleri bu girişimi desteklemiş, fakat sonuç alınmayınca demokratik olmayan fikirlere -cazip de görünseler- yanaşmamışlardır.

"Bu bakımdan önce Çalışanlar Partisi hareketinin nasıl başladığını ve nasıl bir gelişme gösterdiğini bilmek gerek:

"Çalışanlar Partisi kurulması fikri, Ocak 1962'de Türk-İş Temsilciler Meclisinde ve Çalışma Bakanlığı Çalışma Meclisi toplantısında açıklanmıştır. 1962 Ocak ayında Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy, yeni bir parti kurma gereğini savunmuştur. Başkana göre öteki partiler işçilere ve işçi dâvalarına sırt çevirmişlerdir. Artık işçiler kendi temsilcilerini kendi partileri aracılığıyla Meclise sokacak ve işçilerin bitip tükenmeyen dâvalarını halle çalışacaktır.

"Adının muhtemelen Çalışanlar Partisi olduğu basına yansıdıktan sonra Türkiye İşçi Partisi yöneticileri (özellikle Kemal Türkler ve Avni Erakalın) Ankara'da bu yeni kuruluşu önleme ve parti kurmaya kararlı görünenleri TİP'e toplama çalışmalarına başlamışlardır. O kadar ki, yapılan toplantılarda TİP yetkilileri, partinin bütün yönetim kadrolarını boşaltacaklarını ve yeni parti kurucularını bu mevkilere getirmeye razı olduklarını bildirmiş, hatta yeni bir program ve tüzük hazırlanmasına da razı olacaklarını anlatmış, işçilerin iki ayrı işçi partisinde parçalanmasının önlenmesi için her fedakârlığa katlanacaklarını belirtmişlerdir. TİP yetkilileri, yeni bir parti kurmadansa kurulmuş ve iyi kötü bir adı ve örgütü olan TİP'te toplanmayı sonuna kadar savunmuşlardır. Ancak Çalışanlar Partisi'ni kurmaya kararlı görünenler bu tekliflerin tümünü reddetmiş, TİP'in ölü doğduğunu iddia etmiş ve yeni Partide birleşilmesi, TİP'in kendi kendini feshetmesi görüşünü savunmuşlardır. Kemal Türkler buna karşı çıkmış ve TİP'i kapatmayacaklarını söylemiştir. Bu kesin karar üzerine bilim adamlarının da katıldığı bir komisyon Çalışanlar Partisi'nin programını hazırlamaya koyulmuştur." (Kemal Sülker, *Türkiye'de İşçi Hareketleri*, Gerçek Yay., İstanbul, 1973;162-163)

Mehmet Ali Aybar da Türkiye Çalışanlar Partisi girişimini aşağıdaki şekilde değerlendiriyordu:

"O sıralarda Çalışanlar Partisi adında bir parti kurulacağı duyuldu. Birtakım adlar ileri sürülüyordu. Türk-İş başkanı Demirsoy'un adı geçiyordu. Yön dergisi yazarlarının ve üç plancının adları geçiyordu. Bunun arkasında belki Halk Partisi vardı." (Aybar,C.1,1988;170-171)

"Çalışanlar Partisi Tuzağı

"Bey Takımı bu gelişmeler karşısında seyirci kalamazdı. Kalmadı da. TİP'in karşısına denetimleri altında yeni bir işçi partisi kurdurtmak için Beyler kollan sıvadılar. Önce gazetelerde yazılar çıkmaya başladı.

"Bu yazılanlara inanmak gerekirse, Türkiye'ye, ehil ellerin yöneteceği bir sosyal-demokrat parti gerekti. Bunlardan bir kısmı herhalde yazdıklarına da inanıyorlardı. Ama gene de işçiler kendi partilerini kurmuşken, o partiyi yok varsayıp, yeni bir parti kurulmalı diye sütun sütun yazılar yazmanın bir politik anlamı olduğu kuşkusuzdu. Aynı doğrultudaki isteklerin, resmi ağızlarca da dile getirildiği görülüyordu. Senato Başkanı Suat Hayri Ürgüplü, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde şöyle konuşuyordu: 'Bir işçi partisinin kurulması mutlak surette lazımdır. İşçi partisi ehliyetli kimseler tarafından kurulduğu takdirde, memlekete faydalı olur.' (Vatan,9.1.1962) Yanılmıyorsam o tarihte Birliğin başkanı, TİP'in kurucusu ve ilk genel başkanı Avni Erakalın'dı. Ürgüplü'ye bir yanıt verip vermediğini bilmiyorum.

"Ankara'da Çalışma Meclisi toplanacaktı. Daha önce İşçi Temsilcileri Meclisi toplandı. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, yeni bir parti kurmanın zamanı geldiğini açıklarken, Ziya Hepbir de, insan gibi

yaşamamız için parti kurmamız şarttır, diyordu. Bu açıklamadan sonra, basında yeni parti ile ilgili haberler birbirini kovalamaya başladı: Partinin adı ya Türkiye Çalışanlar Partisi, ya da Sosyal Güvenlik Partisi olacaktı. Başka partilerde görev almış sendikacılar istifa edecekler, yeni kurulacak partide toplanacaklardı. Partinin kurucuları arasında Seyfi Demirsoy, Bahir Ersoy, Celal Beyaz, Mehmet Alpdündar, Ziya Hepbir, Burhanettin Asutay gibi tanınmış sendikacıların yer alacağı bildiriliyordu. Yeni partinin elli kişilik bir yönetici kadrosu bulunacağı ve kurulur kurulmaz 23 ilde örgütleneceği; kuruluş çalışmalarına katılan 150 temsilcinin Yapı-İş lokalinde TİP liderleri ile toplantı yaptığı; 35 kişilik bir grubun İnönü tarafından kabul edildiği haber veriliyordu. (Vatan,17-18.1.1962) Bu arada Seyfi Demirsoy imzasıyla yayımlanan bir bildiride, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin 20 Şubat'ta kurulacağı; kurucuların törenle kuruluş bildirisini aynı gün imzalayacakları açıklanıyordu. (Vatan,25-26.1.1962)

"Ankara'da, kapalı kapılar ardında Beyler takımının bir oyun tezgahladığı besbelliydi. TİP'in kimi kurucuları Ankara'daydılar. Bir ses çıkmıyordu. İlk tepki TİP Genel Sekreteri avukat Olcayto İlter'le İstanbul İl Başkanı Bahattin Kocamanoğlu'ndan geldi. Ortak basın toplantılarında TİP'in sendikacı olmayan bu iki genç yöneticisi, Çalışanlar Partisi'ne karşı çıkıyor ve bunun oyları bölmeyi amaçlayan bir girişim olduğunu söylüyorlardı. Kocamanoğlu: 'Bu gayret evvelce yapılan bir pazarlığın sonucudur; özel çıkar ve sair partilerin baskısı söz konusudur; çalışanlar iki parti karşısında bırakılırsa, oylar bölünecek ve bundan öteki partiler yararlanacaktır', (Vatan,19.1.1962) diyordu.

"Bey Takımının böyle bir kaygısı da vardı elbet. Asıl kaygıları, sanıyorum, işçilerin kendi partilerini onlara danışmadan kurmuş olmalarından kaynaklanıyordu. Onları rahatsız eden asıl bu uyanıştı. Bey Takımının solumtrak kalemşörleri, güçlü bir kadro ile ortaya çıkacak bir işçi partisine gerek olduğu görüşünü işliyorlardı. Bu kadrolar, CHP'ye yakın çevrelerle Türk-İş yöneticilerinden oluşacaktı. Yeni partinin belkemiği, bu tür güvenilir sol aydınlar ve sendikacılardan meydana gelirse, sınıf savaşımına sırt çeviren bir sosyal-demokrat hareket, soldaki boşluğu doldurabilir; Bey Takımı da rahat bir soluk alabilirdi. Kuşkusuz bu harekete iyi niyetle katılanlar pek çoktu. Bunlar TİP'in bir yıldır bekleneni vermediğini, çünkü yetersiz ve aceleye getirilmiş bir kuruluş olduğunu ileri sürüyorlardı. Yeni parti aydın-sendikacı işbirliği ile kurulacak, Türk-İş'in yurt düzeyine yayılmış örgüt ve üyelerinden gelecek katkılarla, çok kısa zamanda gelişecekti.

"Derken Türk-İş'in topladığı İşçi Temsilcileri Meclisi'nde Türk-İş Başkanı Demirsoy, yeni bir işçi partisi kurma hazırlıkları içinde olduklarını açıkladı. (Vatan,16.1.1962) İlginç bir rastlantıya değinmeden edemeyeceğim: Suat Hayri Ürgüplü' nün yeni parti ile ilgili demeci ile, Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy'un bu açıklaması arasında sadece bir hafta geçmişti. Evet Türkiye İşçi Partisi'ni boğmaya kararlı görünüyordu bizim Bey Takımı. Ama Demirsoy'un 20 Şubat'ta kurulacağını haber verdiği Çalışanlar Partisi, ne 20 Şubatta, ne de daha sonra kurulamadı. Neden kurulamamıştı? Çalışma Meclisi Toplantısının sürdüğü günlerde, Fukara Tahir'in Rüzgarlı Sokaktaki sendika lokali hararetli tartışmalara sahne olmuştu. Bu tartışmalara bizim TİP kurucularından bir kesimi de katılmıştı. Kimler neden, nerelerde anlaşamamıştı? Kocaeli'den, İzmir'den, Adana'dan, Gaziantep'ten ve İstanbul'dan gelen ve bu toplantılara katılan bir avuç TİP'li sendikacı ve il başkanının kararlı tutumları mı oyunları bozmuştu? Bilemiyorum. Seyfi Demirsoy ve arkadaşlarının girişimi sonuçsuz kaldı. Çalışanlar Partisi ölü olarak bile doğmadı. Kimse de bir şey sormadı. Sayfa çevrildi sadece." (Aybar,C.1,1988;192-194)

*"Evet Çalışanlar Partisi tuzağı sonuçsuz bırakılmıştı. Bu başarı kuruculardan çok, beş altı ilde, çok zor koşullarda TİP'in şubelerini açmış ve bir yıldır yaşatmayı başarmış olan Kocaeli il Başkanı sendikacı İbrahim Çetkin, İzmir il Başkanı sendikacı Rahmi Eşsizhan, Adana'dan sendikacı Mehmet Emin Yıldırım ile sendikacı Niyazi İncesu, Gaziantep il Başkanı sendikacı Ahmet Top'un eseri idi. TİP'in yaşaması, bu arkadaşların, Çalışma Meclisindeki ve toplantılardaki kararlı tutumları ile elde edilmişti. Bu inatçı direnişin nedenini TİP'in İstanbul dışında ilk örgütünü kurmuş olan İbrahim Çetkin'den sormuş, şu yanıtı almıştım: 'Karşımızdakileri yıllardır tanıyorduk. İşçi Partisi kurulurken, çoğu partiye gireceklerini söylemişlerdi. Şimdi yeni bir parti kurmaya kalkışıyorlardı. Neden? TİP gelişemedi diyorlardı. Biz de buyurun birlikte geliştirelim diyorduk. İşi Halk Partisi'nin tezgahladığı kanısına vardık.' Gerçekten de Çalışanlar Partisi kurulmalı diyenlerin hemen hepsi, ya CHP'li, ya da bu parti ile yakın ilişkileri olan kişilerdi. Yanılmıyorsam Seyfi Demirsoy Halk Partiliydi. Ve Nebioğlu'nun anlattıklarına göre, kurucu olarak seçilen 10 kişi arasında Seyfi Demirsoy da vardı. Ama kuruculuğu kabul etmemiş, üye olacağını söylemiştir." (*Aybar,C.1,1988;195-196)